

بخش ۱:

فصل اول: اقتصاد چیست؟

منبع رفع نیازهای انسان منابع و امکاناتی است که خدا در اختیار انسان گذاشته است.

نیازهای انسان ← منابع و امکانات
دانش اقتصاد کمک می‌کند انسان برای رفع نیازها از منابع و امکانات به نحو صحیح و بهینه استفاده و بهترین‌ها را انتخاب کند.

نیازهای انسان

- محرک فعالیت و تلاش انسان است.
- بعد از رفع شدن به انسان احساس رضایت می‌دهد.
- مراتبی دارد که در مرحله اول، مادی است.
- آب، غذا، سرپناه و امنیت، از جمله نیازهای مادی و اولیه است.
- علم، فرهنگ، دین، اخلاق، تعامل اجتماعی و ... از جمله نیازهایی است که انسان را به کمال می‌رساند.
- انسان کمال‌جو است. ← با برآورده شدن برخی نیازها احساس بی‌نیازی نمی‌کند. ← نیازهای تازه‌ای در او شکل می‌گیرد.

عواقب عدم برطرف کردن صحیح نیازها

- ۱- اگر انسان در نیازهای مادی و حیوانی متوقف شود، کمال‌جویی به نوعی سیری‌ناپذیری تبدیل می‌شود.
- ۲- اگر انسان مراتب نیازها را به‌خوبی طی نکند و در یک مرتبه متوقف شود به خلق نیازهای کاذب اقدام خواهد کرد.

برخی از مهم‌ترین نیازهای اولیه انسان

- امنیت
- بهداشت و درمان
- آموزش
- مسکن
- پوشاک
- خوراک

منابع و امکانات

نکات مهم درباره منابع و امکانات

- ۱- منابع و امکانات در دسترس انسان محدود است.
 - ۲- انسان در بهره‌برداری از منابع و امکانات محدودیت دارد و باید اولویت‌بندی و انتخاب کند.
- در نتیجه دو محدودیت فوق، وضعیت «کمیابی» ایجاد می‌شود.

مسئله اقتصادی

- نیازها و خواسته‌های انسان گوناگون و نامحدود است.
- انسان، بهره‌بردار و منابع و امکانات موجود، محدود است. (کمیابی)
- انسان باید از منابع و امکانات بهترین انتخاب را برگزیند و در نتیجه بیشترین منافع را برای خود و جامعه تأمین کند.
- موضوع اصلی علم اقتصاد ← انتخاب (بهترین استفاده از منابع و امکانات کدام است؟)
- ملاک بهترین بودن ← با استفاده از منابع بتوان بیشترین میزان منافع را به‌دست آورد و سطح بالاتری از رفاه را فراهم کرد.

مسئله انتخاب

- انسان به حکم فطرت و سرشت خود در هر انتخابی به دنبال بیشترین منافع و کمترین هزینه و ضرر است.
- ممکن است انسان در تشخیص دقیق منافع و هزینه‌ها اشتباه کند.
- انسان در مورد روش انتخاب (هزینه - فایده) اشتباه نمی‌کند.
- برخی انسان‌ها عقلانی رفتار نمی‌کنند؛ یعنی در انتخاب خود منفعتی کم و موقتی را با منافع زیاد و بلندمدت جایگزین می‌کنند.

هزینه فرصت

- هر انتخابی مستلزم از دست دادن انتخاب‌های دیگر است. (بده - بستان)
- با انتخاب بهترین گزینه از نظر منافع، بهترین گزینه بعدی از دست می‌رود.
- مقدار منافع از دست داده‌گزینه دوم، هزینه فرصت انتخاب گزینه اول است.

تعریف علم اقتصاد

- ۱- اقتصاد علم انتخاب است و درباره چگونگی انتخاب و تصمیم‌گیری انسان در زندگی اقتصادی خویش مطالعه می‌کند؛
 - ۲- تصمیمات انسان در مورد مسائل اقتصادی عمدتاً در نیازها و خواسته‌های نامحدود او ریشه دارد و باید با به‌کارگیری منابع و امکانات محدود و در دسترس عملی شود؛
- علم اقتصاد علمی است که انتخاب‌های بشر را به صورت رابطه بین منابع و عوامل تولید کمیاب - که موارد استفاده مختلف دارند - و نیازهای مادی نامحدود او مطالعه، و با ارائه بهترین انتخاب‌ها، رفتارهای فردی و جمعی انسان را مدیریت می‌کند.

نکات مهم در تعریف علم اقتصاد

- ۱- نامحدود بودن نیازها
 - ۲- کمیابی منابع
 - ۳- امکان مصارف متعدد منابع
- هدف علم اقتصاد ← راهنمایی انسان برای انتخاب و به‌کارگیری بهترین روش برای استفاده از منابع و امکانات
 - هرچه در انتخاب‌های انسان تأثیرگذار باشد، موضوع مطالعه علم اقتصاد نیز خواهد بود؛ مانند تغییر در اطلاعات، انگیزه‌ها، توانایی‌ها، توزیع برابر یا نابرابر فرصت‌ها، انتخاب‌ها و تصمیمات دیگران.

علم اقتصاد درباره چه موضوعاتی بحث می‌کند؟

- دانشمندان علوم اقتصادی، موضوعات اقتصادی را با روش‌های علمی مطالعه می‌کنند.
- تلاش فکری برای بهترین انتخاب ← پدید آمدن اندیشه اقتصادی ← علم اقتصاد

اهمیت علم اقتصاد

- جایگاه والایی بین مجموعه دانش و معارف بشری دارد.
- در معتبرترین دانشگاه‌های جهان به عنوان یک رشته تحصیلی مهم مورد توجه است.
- جزء انتخاب‌های اول دانش‌آموزان نخبه و مستعد برای ورود به دانشگاه است.
- هم عمق علمی زیادی دارد و هم بازار کار خوبی دارد.
- نشریات علمی و مقالات بسیاری در زمینه اقتصاد تألیف و چاپ می‌شود.

اقتصاد و آموزه‌های اسلامی

اسلام به عنوان یک دین کامل

- در پی سعادت واقعی و کامل انسان‌هاست.
- دنیا و آخرت را با هم مورد توجه قرار می‌دهد.
- در عین توجه به ارتقای معنوی و خداگونه شدن انسان، بی‌اعتنایی به مسائل دنیوی و اقتصادی را قبول ندارد.
- عبادت را صرفاً به رابطه فرد با خدا محدود نمی‌داند و به همه ارتباطات رنگ عبادت می‌زند.
- در دسترس نبودن معاش را خطری می‌داند که اعتقادات انسان را تهدید می‌کند.
- تلاش برای رفع فقر و رسیدن به رفاه و توانگری مادی را پسندیده می‌داند.
- کسی را که برای ارتقای سطح زندگی هموعانش می‌کوشد همانند کسی که در راه خدا جهاد می‌کند شایسته تقدیر می‌داند.
- دلیل فرستادن پیامبران و فلسفه ارائه دین ← کافی نبودن عقل انسان به تنهایی برای موفقیت
- راه حل همه مشکلات انسان از دیدگاه قرآن ← عمل به آموزه‌های الهی
- سرلوحه برنامه پیامبران الهی ← مبارزه با ظالمان و استثمارگران خصوصاً در عرصه اقتصادی
- وظیفه پیامبران الهی ← تلاش برای رفع محرومیت‌ها، برخورداری از فرصت‌ها و حفظ کرامت انسانی

از جمله علت‌های توجه اسلام به مسائل اقتصادی

- اهمیت روزافزون مسائل اقتصادی در اجتماع و حیات جمعی انسان‌ها
- تأثیر عوامل اقتصادی بر همه جنبه‌های زندگی فرد، خانواده و جامعه
- کشوری که وضعیت اقتصادی آن نابسامان باشد. ← به بحران‌های اجتماعی و سیاسی گسترده دچار می‌شود. ← نمی‌تواند با اتکا به فرهنگ ملی خود مسیر آینده خویش را تعیین کند. ← تحت تأثیر اقتصادهای مهاجم قرار می‌گیرد.
- جامعه اسلامی برای حفظ هویت و استقلال سیاسی و فرهنگی خود باید به رشد و پیشرفت اقتصادی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارها توجه کند.

چند مفهوم اولیه

۱- کالا

- یک شیء با ارزش اقتصادی و بازاری است که برای تأمین نیاز یا خواسته‌ای تولید می‌شود.
- برای به دست آوردن کالاها باید به تولیدکنندگان یا عرضه‌کنندگان آن‌ها پول پردازیم.
- کالا مفهومی اقتصادی است؛ بنابراین اشیایی که در بازار خرید و فروش نمی‌شوند کالا نیستند.

۲- خدمات

- آن چه انسان در مقابل پول خریداری می‌کند و به وسیله آن نیازها یا خواسته‌هایش را برطرف می‌کند و غیر ملموس و غیر فیزیکی است، خدمات نام دارد.
- مثلاً انسان به دانستن نیاز دارد و برای رفع این نیاز با پرداخت پول یا مالیات از مؤسسات آموزشی نیاز خود را خریداری می‌کند.
- خدمات معلمان، پزشکان، رانندگان و مشاوران حقوقی از این نوع است.

۳- کالاهای مصرفی و واسطه‌ای

- کالاهایی که توسط مصرف‌کنندگان نهایی خریداری و مصرف می‌شود، کالاهای مصرفی است.
- هرگاه تولیدکنندگان دیگری برای ادامه فرایند تولید و تبدیل کالاها به چیزهای مختلف دیگر آن‌ها را خریداری کنند و مورد استفاده قرار دهند آن‌ها را کالای واسطه‌ای می‌نامیم.
- مثلاً گوجه‌فرنگی اگر توسط خانوارها و برای مصرف خریداری شود کالای مصرفی و اگر توسط کارخانه‌ها و برای تولید رب خریداری شود کالای واسطه‌ای است.

۴- کالاهای بادوام و بی‌دوام

- کالاهای بادوام خودشان مصرف نمی‌شوند بلکه در طول زمان خدمات آن‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ مانند اتومبیل، یخچال و ساعت.
- کالاهای بی‌دوام با یک بار مصرف تمام می‌شوند؛ مانند خوراکی‌ها، وسایل آرایشی و بنزین.

۵- کالای سرمایه‌ای

- اگر کالاهای بادوام در فرایند تولید و به وسیله بنگاه‌های تولیدی به کار گرفته شوند کالای سرمایه‌ای نامیده می‌شوند.
- مثلاً یخچال در منزل، کالای بادوام مصرفی و در مغازه بستنی‌فروشی، کالای سرمایه‌ای است.
- تراکتور، ماشین‌آلات کارخانه‌ها و ابزار تولیدی، مثال‌های دیگر کالای سرمایه‌ای است.

۶- کالای ضروری و تجملی

- کالای ضروری برای تأمین نیازهای اولیه (مانند خوراک، پوشاک و مسکن) است و با تغییر زیاد قیمت، مصرف آن تغییر نمی‌کند.
- کالای تجملی برای تأمین نیازهای کم‌اهمیت‌تر (مانند خودروی سفارشی یا فرش گران) است و با کوچک‌ترین تغییر در قیمت، مصرف آن تغییر می‌کند.
- ضروری یا تجملی بودن کالا مفهومی اقتصادی و در عین حال نسبی است.

بازیگران و فعالان عرصه اقتصاد

- بازیگران خرد ← افراد، خانواده‌ها، شرکت‌ها، خیریه‌ها، مؤسسات انتفاعی و غیرانتفاعی و ...
- بازیگران کلان
- در عرصه داخلی: دولت که برای ایجاد نظم و انضباط و نظارت بر عملکرد اقتصاد یا تأمین برخی نیازهای عمومی فعالیت می‌کند.
- در عرصه بین‌المللی: کشورها، سازمان‌های اقتصادی جهانی یا منطقه‌ای

سؤالات کتاب درسی

۱. منظور از داشتن «قابلیت مصارف متعدد» منابع و امکانات چیست؟
منابع و امکانات برای انسان هم امکان مصارف متعددی دارد و هم با روش‌های مختلفی می‌توان از آن‌ها استفاده نمود.
۲. چرا افراد باید در میان خواسته‌های خود به انتخاب دست بزنند؟
زیرا انسان به دلیل محدودیت‌هایش نمی‌تواند همه آن‌چه را که می‌خواهد هم‌زمان و همیشه داشته باشد.
۳. به نظر شما با به‌کارگیری روش علمی چه مسائلی را می‌توان در زندگی اقتصادی جامعه پیش‌بینی کرد؟
تمام موضوعات اقتصادی نظیر تولید، توزیع، مصرف، تجارت، قیمت، رشد و پیشرفت، فقر، مالیات و ... به همراه زیرشاخه‌ها، مسائل و نتایج مرتبط با آن‌ها.
۴. به نظر شما دولت چگونه می‌تواند بر فعالیت تولیدکنندگان نظارت کند؟
دولت در معنای عام با قانون‌گذاری، اجرای قانون و نظارت بر کم و کیف اجرای قانون با اعمال سیاست‌های تشویقی و تنبیهی بر فعالیت‌های تولیدکنندگان اثرگذار است. به جز بررسی تولیدات از نظر استانداردها و قیمت، دولت با اهرم مالیات نیز بر فعالیت‌های تولیدی اثرگذار است. هم‌چنین هر وزارت‌خانه بر فعالیت‌های تولیدی حیطه مرتبط نظارت و بعضاً ورود دارد.
۵. اقتصاد چیست؟ دیدگاه اسلام نسبت به اقتصاد چگونه است؟
علم اقتصاد علمی است که انتخاب‌های بشر را به صورت رابطه بین منابع و عوامل تولید کمیاب - که موارد استفاده مختلف دارند - و نیازهای مادی نامحدود او مطالعه و با ارائه بهترین انتخاب‌ها رفتارهای فردی و جمعی انسان را مدیریت می‌کند. از نظر اسلام اقتصاد در زندگی فرد اهمیت ویژه‌ای دارد اما عقل انسان را به تنهایی برای موفقیت و رسیدن به هدف کافی نمی‌داند. دلیل فرستادن پیامبران و فلسفه ارائه دین هم همین است. تمامی آن‌چه اسلام در قالب تأکید بر اخلاق و احکام اقتصادی ارائه کرده چراغ راه و تکمیل‌کننده فرایندی است که عقلانیت اقتصادی برای رسیدن به اهداف خود به آن‌ها نیازمند است.
۶. بین وضعیت اقتصادی و استقلال فرهنگی - سیاسی جامعه چه ارتباطی است؟
کشوری که وضعیت اقتصادی آن نابسامان باشد و نتواند پایه‌پای بقیه کشورهای دنیا در مسیر پیشرفتی همه‌جانبه حرکت کند بسیار آسیب‌پذیر و از نظر اجتماعی و سیاسی به بحران‌های گسترده دچار می‌شود. چنین جامعه‌ای نمی‌تواند با اتکا به فرهنگ ملی خود مسیر آینده خویش را تعیین کند و به شدت تحت تأثیر اقتصادهای مهاجم قرار می‌گیرد.
۷. زمانی داشتن تلفن همراه کالایی تجملی بود. اساسی و ضروری بودن تلفن همراه یا لوکس و تجملی بودن آن چگونه تعیین می‌شود؟
از نظر اقتصادی، مصرف‌کننده میزان اهمیت کالا را با حساسیت خود نسبت به قیمت نشان می‌دهد. اگر افراد با وجود تغییر زیاد قیمت کالا مصرف آن را تغییر ندهند، کالای ضروری است و اگر با کوچک‌ترین تغییر در قیمت، مصرف آن را تغییر دهند، کالای لوکس و تجملی است؛ بنابراین ضروری یا تجملی بودن کالا مفهومی اقتصادی است و از فردی به فرد دیگر، از زمانی به زمان دیگر و از جامعه‌ای به جامعه دیگر متفاوت خواهد بود. امروزه در کشور ما ضرورت داشتن تلفن همراه امری بدیهی است و عرف، یک تلفن همراه با قیمت متعارف را کالایی ضروری تلقی می‌کند.
۸. هزینه فرصت بیانگر چه چیزی است؟ این اصل چگونه در تصمیم‌گیری درست به ما کمک می‌کند؟
انسان‌ها و جوامع همیشه بهترین و برترین گزینه خود را از نظر منافع انتخاب می‌کنند و با این انتخاب، بهترین گزینه بعدی خود را از دست می‌دهند. مقدار منافع از دست‌داده گزینه دوم، هزینه فرصت انتخاب گزینه اول است. با توجه به این اصل که هر انتخاب مستلزم از دست دادن انتخاب‌های دیگر است افراد در انتخاب‌های خود دقت بیشتری به خرج می‌دهند و با محاسبه منافع قابل تحصیل در برابر منافع از دست‌رفته سرانجام بهترین انتخاب را انجام می‌دهند.
۹. فعالان اقتصادی خرد، کلان و بین‌المللی را نام ببرید.
افراد، خانواده‌ها، شرکت‌ها، انواع مؤسسات انتفاعی یا غیرانتفاعی، خیریه‌ها و ... بازیگران خرد اقتصاد هستند. به دولت (کشور) بازیگر کلان می‌گویند. نهادهای فراملی نظیر سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای، جهانی و بین‌المللی نیز فعالان اقتصادی بین‌المللی محسوب می‌شوند.

پرسش‌های تشریحی

سؤالات جای خالی (جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید).

۱. علم کمک می‌کند انسان برای رفع نیازها از منابع و امکانات به نحو صحیح استفاده و بهترین‌ها را انتخاب کند. اقتصاد
۲. در تعریف علم اقتصاد سه نکته مهم وجود دارد که عبارت است از: ، و
۳. از منظر اسلام به تنهایی برای موفقیت انسان کافی نیست و دلیل فرستادن پیامبران و دین نیز همین است. عقل
۴. مصرف‌کننده میزان اهمیت کالا را با حساسیت خود نسبت به نشان می‌دهد. قیمت

سوالات درست یا نادرست (درستی یا نادرستی عبارتهای زیر را مشخص کنید).

۵. موضوع اصلی علم اقتصاد، پول است.
۶. نام دیگر روش انتخاب در اقتصاد، هزینه - فایده است.
۷. اصطلاح «بده - بستان» یادآور مفهوم هزینه فرصت است.
۸. از نظر اسلام تلاش برای رسیدن به رفاه پسندیده است.
۹. یخچال در منزل، کالای بی دوام و در مغازه، کالای بادوام است.
- یخچال در منزل، کالای بادوام مصرفی و در مغازه، کالای سرمایه‌ای است.

برقراری ارتباط (ستون سمت راست را به ستون سمت چپ ارتباط دهید. یک یا چند مورد اضافی است).

آ) رفع خواسته‌های غیرملموس در مقابل پرداخت پول	۱) کالای مصرفی
ب) آهن برای تولید خودرو	۲) خدمات
پ) نورافشان	۳) کالای واسطه‌ای
ت) ابزار تولیدی	۴) کالای سرمایه‌ای
	۵) کالای تجملی

آ ب پ ت ۴

سوالات تشریحی (به سوالات زیر جواب دهید).

۱۱. نیازهای اولیه انسان را نام ببرید.
- اولین مرتبه از نیازهای اولیه زندگی، مادی است؛ نیاز به غذا که با آن رفع گرسنگی کند، آب سالم که رفع تشنگی کند، سرپناهی که در آن از گزند سرما، گرما و درندگان مصون بماند و نیاز به امنیت از نیازهای اولیه انسان به‌شمار می‌رود. البته نیازهای انسان به نیازهای مادی محدود نمی‌شود بلکه نیازهای عاطفی، روحی، نیاز به علم، هنر، فرهنگ، دین و اخلاق، نیاز به ارتباط و تعامل با انسان‌ها و ... از جمله نیازهایی است که بدون رفع آن‌ها انسان به کمال خود نخواهد رسید.
۱۲. چرا با وجود فراوانی ذخایر معدنی، این منابع محدود تلقی می‌شود؟
- به دلیل ناشناخته بودن بسیاری از این ذخایر و نیز محدود بودن دانش فنی بشر.
۱۳. منظور اقتصاددانان از اصطلاح «کمپایی» چیست؟
- از یک سو منابع و امکانات محدود است و از سوی دیگر انسان، بهره‌بردار است اما به دلیل محدودیت‌هایش نمی‌تواند همه آن‌چه را که می‌خواهد هم‌زمان و همیشه داشته باشد؛ پس باید انتخاب کند.
۱۴. در استفاده از منابع و امکانات، ملاک بهترین بودن چیست؟
- این است که با استفاده از منابع بتوان بیشترین میزان منافع را به‌دست آورد و سطح بالاتری از رفاه را برای انسان فراهم کرد.
۱۵. هدف علم اقتصاد چیست؟
- راهنمایی انسان برای بهترین انتخاب و به‌کارگیری بهترین روش برای استفاده از منابع و امکانات خویش.
۱۶. آیا پرسش‌هایی که در حیطه علم اقتصاد مطرح می‌شود صرفاً با همین دانش قابل پاسخ‌گویی و تجزیه و تحلیل است؟ توضیح دهید.
- خیر؛ چنین مسائلی و موضوعاتی ابعاد اجتماعی، فرهنگی، تاریخی، روان‌شناختی، حقوقی، سیاسی و ... هم دارد و صرفاً اقتصادی نیست. اقتصاددانان با همکاری دانشمندان رشته‌های مختلف تلاش می‌کنند تا برای هر یک از این پرسش‌ها پاسخ مناسب و منطقی ارائه کنند.
۱۷. چرا اقتصاد جزء رشته‌های پرطرفدار دانشگاهی است؟
- زیرا هم عمق علمی زیادی دارد و هم به دلیل نیاز مؤسسات دولتی و نیز شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی به خدمات و مطالعات اقتصاددانان از بازار کار خوبی برخوردار است.

پرسش‌های چهار گزینه‌ای

۱۸. در ساده‌ترین تصویر از حیات اقتصادی انسان کدام دو مفهوم جلوه‌گر می‌شود؟
- ۱) دانش انسان - توانایی‌های انسان
 ۲) عقل بشر - نیازهای بشر
 ۳) نیازهای انسان - منابع و امکانات
 ۴) امکانات بالقوه - امکانات بالفعل

۱۹. تمام گزاره‌ها در مورد نیازهای انسان به جز صحیح است.

- (۱) نیازهای انسان سلسله‌مراتبی است.
 (۲) نیازهای انسان محرک او برای فعالیت و تلاش است.
 (۳) انسان کمال جو زودتر به بی‌نیازی می‌رسد.
 (۴) با توقف در نیازهای مادی، کمال جویی به سیری ناپذیری تبدیل می‌شود.

۲۰. چرا دسترسی به ذخایر معدنی با وجود فراوانی در کره زمین محدود است؟

- (۱) محدود بودن دانش فنی بشر
 (۲) ناشناخته بودن بسیاری از این ذخایر
 (۳) استفاده بی‌رویه از منابع
 (۴) همه موارد

۲۱. محدودیت منابع و امکانات و محدودیت انسان در بهره‌برداری از این منابع منجر به چه وضعیتی می‌شود؟

- (۱) کمیابی
 (۲) نایابی
 (۳) اعتدال
 (۴) وفور

۲۲. موضوع اصلی علم اقتصاد است.

- (۱) اعتدال
 (۲) انتخاب
 (۳) انعطاف
 (۴) ارتباط

۲۳. «بده - بستان» یادآور کدام مفهوم اقتصادی است؟

- (۱) پس‌انداز
 (۲) کالای مصرفی
 (۳) سود
 (۴) هزینه فرصت

۲۴. کدام جمله صحیح است؟

- (۱) مقدار منافع از دست‌داده گزینه دوم، هزینه فرصت انتخاب گزینه اول است.
 (۲) مقدار منافع از دست‌داده گزینه اول، هزینه فرصت انتخاب گزینه دوم است.
 (۳) مقدار منافع از دست‌داده گزینه‌های موجود، هزینه فرصت انتخاب سایر گزینه‌ها است.
 (۴) مقدار منافع به دست‌آمده، هزینه فرصت انتخاب گزینه اول است.

۲۵. در تعریف علم اقتصاد بر کدام نکته تأکید می‌گردد؟

- (۱) کمیابی منابع
 (۲) امکان مصارف متعدد منابع
 (۳) نامحدود بودن نیازها
 (۴) همه موارد

۲۶. به چه دلایلی اقتصاد جزء رشته‌های محبوب دانشگاهی است؟

- (۱) عمق علمی زیاد و بازار کاری مناسب
 (۲) هزینه اندک و درآمد بالا
 (۳) تأکید سیاست‌های کلان نظام بر موضوعات اقتصادی و الگوهای اقتصاد مقاومتی
 (۴) وفور دانشگاه‌ها، استادان و نشریات معتبر اقتصادی

۲۷. در کدام گزینه بین موضوعات مطرح شده ارتباطی نیست؟

- (۱) ربنا آتنا فی الدنيا حسنه و فی الآخرة حسنه: برای سعادت کامل انسان باید دنیا و آخرت را با هم مد نظر قرار داد.
 (۲) الکاد علی عیاله، کالمجاهد فی سبیل اللّٰه: تلاش برای کسب ثروت برترین تلاش‌ها است.
 (۳) من لا معاش له، لا معاد له: چه بسا که فقر منجر به کفر گردد.
 (۴) همه موارد

۲۸. در کدام گزینه یکی از موارد مطرح شده مصداق کالا نیست؟

- (۱) دستگاه‌های دندان پزشکی - مشاوره روان‌شناسی - اتومبیل - گرفتن تاکسی
 (۲) لباس ورزشی - توپ فوتبال - تلویزیون - تماشای فوتبال در ورزشگاه
 (۳) یک وعده غذایی - میوه‌های وارداتی - تلفن همراه - کپسول اطفای حریق
 (۴) بیمه - تحصیل - اعتقادات - اخلاقیات

۲۹. اگر کالاهای بادوام در فرایند تولید به وسیله نگاه‌های تولیدی به کار گرفته شوند کالای نامیده می‌شوند.

- (۱) مصرفی
 (۲) واسطه‌ای
 (۳) هزینه‌ای
 (۴) سرمایه‌ای

۳۰. مصرف‌کننده میزان اهمیت کالا را با حساسیت خود نسبت به نشان می‌دهد.

- (۱) قیمت
 (۲) کشور تولیدکننده
 (۳) نشان تجاری تولیدکننده
 (۴) استانداردها و کیفیت

۳۱. در کدام گزینه به بازیگران کلان اقتصاد در عرصه داخلی اشاره شده است؟

- (۱) شرکت‌ها
 (۲) دولت‌ها
 (۳) سازمان‌های بین‌المللی
 (۴) سازمان‌های جهانی

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۳۰ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۶ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۲ (۴) (۳) (۲) (۱)

۱۸ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۱ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۷ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۳ (۴) (۳) (۲) (۱)

۱۹ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۸ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۰ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۹ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۵ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۱ (۴) (۳) (۲) (۱)

درس اول: تاریخ و تاریخ نگاری

تاریخ چیست؟

معانی مختلف واژه تاریخ

- ۱- مجموعه حوادث و رویدادهایی که یک فرد یا جامعه از سرگذرانده است.
مثال: تاریخ ایران یعنی مجموعه حوادثی که بر سر مردم ایران در زمان گذشته آمده است.
- ۲- علم و روش‌های علمی که به وسیله آن رویدادهای گذشته بر اساس شواهد و مدارک، مطالعه و تحلیل می‌شوند.
مثال: در نوشته‌ها و زبان مردم می‌شنویم: تاریخ روابط اقتصادی ایران و هند در دوران اشکانیان.
۳- تعیین روز و ماه و سال.
مثال: تقویم سالانه.

ویژگی‌های رویدادهای تاریخی

- دور از دسترس هستند و قابل مشاهده نیستند و نمی‌توان آن‌ها را مستقیم درک کرد، بلکه باید با استفاده از شواهد و مدارک آن‌ها را شناخت.
- تکرارناپذیر و غیرقابل تجربه هستند.
- مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند.

نقش انسان در تاریخ

- نقش محوری و اساسی دارد.
- رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجه کنش (عملکرد و اقدام) متقابل انسان‌ها با یکدیگر و با طبیعت پدید آمده‌اند.
- نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام تمدن نیز پیامد کنش‌های فردی و جمعی انسان‌هاست.

علم تاریخ

- به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جوامع در گذشته می‌پردازد.
- علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.

هدف علم تاریخ

- شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است.
- این شناخت شامل تمام جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.

تاریخ نگاری و روش پژوهش در تاریخ

پیشینه تاریخ نگاری

- تاریخ پیشینه بسیار کهنی دارد.
- با اختراع خط در حدود ۵۰۰۰ سال پیش، توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصر خود جلب شد.
- قدیمی‌ترین متن تاریخی کشف شده، تکه‌ای از سنگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری با بیش از ۴۰۰۰ سال قدمت است که نام تعدادی از فراعنه و برخی حوادث آن دوران در آن ذکر شده است.

• از دوران باستان ایران خصوصاً دوره هخامنشیان و ساسانیان، سنگ‌نوشته‌هایی باقی مانده که دلالت بر توجه ایرانیان به ثبت وقایع تاریخی دارد.

- سال‌نامه‌های دولتی در ایران باستان حاوی اخبار و رویدادهای مهم بوده است.
- تدوین و نگارش خدای‌نامه (خدای‌نامه) در زمان ساسانیان نمونه‌ای از دلبستگی ایرانیان به ضبط حوادث تاریخی است.

هرودت

- تاریخ‌نگاری را در قرن پنجم قبل از میلاد در یونان باستان به مفهوم کامل خود رساند.
- پدر تاریخ لقب گرفت.
- کتاب تاریخ او، کهن‌ترین و کامل‌ترین اثر تاریخی به‌جامانده از عصر باستان است.
- بخش عمده این کتاب به شرح جنگ‌های یونان و ایران اختصاص دارد.

تداوم تاریخ نگاری

- نویسندگان یونانی و رومی پس از هرودت فن تاریخ‌نویسی را تکامل بخشیدند.
- رواج ادبیات و فلسفه، تأثیر مهمی بر شکوفایی علم تاریخ در یونان باستان داشته است.
- تاریخ‌نگاری در میان مسلمانان رواج زیادی داشت؛ مانند طبری و بیهقی.
- تا قرن ۱۹ م. مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند و توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند.
- عمده تمرکز مورخان قدیم، بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود و به موضوعات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی‌دادند.
- برخی وقایع‌نویسان به عنوان منشی در خدمت شاهان بودند و آنان را در مسافرت‌ها و جنگ‌ها همراهی می‌کردند.
- بعضی مورخان درباری به اسناد و مدارک دولتی دسترسی داشتند که برای ثبت و نگارش رویدادها کاربرد داشت.

تحولات تاریخی در عصر رنسانس

- تحولات دوره رنسانس (قرون ۱۶ تا ۱۸ م.) شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آورد.
- شیوه جدید مبتنی بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان‌پردازی بود.

ویژگی‌های تاریخ‌نگاری نوین

- ۱- علم تاریخ، محدود به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی نمی‌شود، بلکه همه ابعاد جوامع گذشته را دربرمی‌گیرد.
- ۲- علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده نمی‌کند، بلکه زمینه‌ها، علل، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی می‌کند.
- ۳- در پژوهش‌های علمی تاریخ، از یافته‌های دانش‌های مختلف مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبان‌شناسی و گاه‌شماری استفاده می‌شود.

مراحل پژوهش در تاریخ

۱- انتخاب موضوع

• برای انتخاب موضوع پژوهش، باید موضوع تحقیق تازه باشد، تکراری نباشد، دارای اثر و فایده و نیز منابع و اطلاعات کافی باشد.

۲- تدوین پرسش‌های تحقیق

• پرسش‌های مورد نیاز هر پژوهش علاوه بر آن‌که هدف پژوهش را مشخص می‌کند، مانع از بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست می‌شود.

• پرسش‌های پژوهش اغلب دربارهٔ زمینه‌ها، علل، آثار و نتایج رویدادها یا نقش افراد و گروه‌های درگیر در رویدادها مطرح می‌شود.

۳- شناسایی منابع

• پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان اعتبار، دقت و صحت آن‌ها را ارزیابی می‌کند.

• اگر محقق از اسناد استفاده کند، باید از اصالت و جعلی نبودن آن مطمئن شود.

۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات

• پژوهشگر اطلاعات مربوط به موضوع تحقیق را از منابع و اسناد تاریخی استخراج و سپس تنظیم و دسته‌بندی می‌کند.

۵- تحلیل و تفسیر اطلاعات

• برای انجام این مرحله نیاز به روش‌ها و مهارت‌های خاصی است.

• کار مورخان شباهت به کار کارآگاهان پلیس دارد.

• کارآگاهان و مورخان هر دو به دنبال شواهد و مدارکی هستند که به‌گونه‌ای گذشته را بازسازی و تفسیر کنند.

• کارآگاه به دنبال بازسازی صحنهٔ جرم و مورخ در پی بازسازی وقایع گذشته است.

• شواهد مورخ، تمام اسناد و مدارکی است که دربارهٔ گذشته اطلاعاتی می‌دهد.

۶- گزارش یافته‌های پژوهش

• نتایج و یافته‌های تحقیق، استخراج و در قالب گزارش علمی ارائه می‌شود.

منابع پژوهش علمی در تاریخ

منابع پژوهش تاریخی از نظر درجهٔ اهمیت و اعتبار به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱- منابع دست اول یا اصلی

• آثاری است که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان وقوع آن نوشته شده است.

• نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده‌اند یا شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند.

• به جز منابع مکتوب، تمام آثار باستانی و تاریخی شامل بناها، ابزارها، اشیاء، سنگ‌نگاره‌ها و سنگ‌نوشته‌ها، سکه‌ها و هر وسیله‌ای که از گذشته به جای مانده، منبع دست اول است.

۲- منابع دست دوم یا فرعی

• منابع، تحقیقات و آثاری است که مدت‌ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول پدید آمده‌اند.

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

۱- منبع شناخت و تفکر

• مطالعه تاریخ، منبع ارزشمندی برای تقویت قوهٔ شناخت و تفکر است.

• جست‌وجوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر علت‌ها و آثار و نتایج رویدادها، قوهٔ درک و اندیشه‌ورزی را افزایش می‌دهد.

• بسیاری از آیات قرآن به مطالعهٔ سرگذشت اقوام گذشته دعوت کرده است و آن را یک منبع معتبر برای کسب شناخت و تفکر معرفی می‌کند.

• «از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن بر طبق یک سلسله سنن و نوامیس صورت می‌گیرد و عزت‌ها، ذلت‌ها، موفقیت‌ها، شکست‌ها، خوشبختی‌ها و بدبختی‌های تاریخی، حساب‌هایی دقیق و منظم دارد و با شناختن آن حساب‌ها و قانون‌ها می‌توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره‌گیری کرد.» (شهید مطهری)

۲- بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده

• رویدادهای تاریخی اگرچه در زمان معینی در گذشته اتفاق افتاده‌اند، آثار و نتایج این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به هم پیوند می‌دهد.

• مطالعه تاریخ کمک می‌کند بفهمیم فرهنگ‌ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عواملی به‌وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند.

• علم تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع کنونی جامعهٔ خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده کمک کند.

۳- تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی

• آگاهی افراد یک جامعه نسبت به سرزمین و گذشتهٔ مشترک خود باعث خودآگاهی و یگانگی بیشتر می‌شود.

• شناخت گذشته و بررسی زندگی مردمان در زمان‌ها و مکان‌های دیگر، کمک می‌کند درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم.

• آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشتهٔ خود به همراه زبان فارسی و فرهنگ ایرانی، نقش مهمی در حفظ هویت آنان در طول تاریخ داشته است.

• مطالعهٔ گذشته، اهمیت میراث فرهنگی را نشان می‌دهد و کمک می‌کند که میراث فرهنگی را به عنوان بخشی از هویت و شناسنامهٔ ملی خویش بدانیم.

سؤالات کتاب درسی

۱. علم تاریخ را تعریف کنید.
- تاریخ، علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.
۲. قلمرو و هدف علم تاریخ را بیان کنید.
- هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل تمامی جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.
۳. تفاوت‌های تاریخ‌نگاری نوین را با وقایع‌نگاری توضیح دهید.
- ۱- علم تاریخ صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود؛ بلکه همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته را دربرمی‌گیرد؛ به همین دلیل در پژوهش‌های نوین تاریخی، تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد.
- ۲- علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده نمی‌کند، بلکه زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌نماید.
- ۳- در پژوهش‌های علمی تاریخ، از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبان‌شناسی و گاه‌شماری استفاده می‌شود.
۴. منابع دست اول پژوهش در تاریخ چه ویژگی‌هایی دارند؟
- منابع دست اول یا اصلی در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن نوشته شده‌اند؛ به عبارت دیگر، نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده‌اند یا این‌که شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند.
۵. تاریخ چگونه به فهم زمان حال و درک مسائل پیش روی انسان‌ها و جوامع کمک می‌کند؟
- رویدادهای تاریخی اگرچه در زمان معینی در گذشته به وقوع پیوسته‌اند، آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می‌دهد. مطالعه تاریخ به ما کمک می‌کند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به‌وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند. بدین گونه علم تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده کمک کند.
۶. تأثیر تاریخ را بر میهن‌دوستی و تقویت هویت ملی توضیح دهید.
- مردمانی که برای نسل‌های متوالی، سرگذشت مشترکی داشته و سالیان طولانی در شادی‌ها و تلخ‌کامی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های هم شریک بوده‌اند، به‌طور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود، نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص پیدا می‌کنند. از این رو، آگاهی افراد یک جامعه نسبت به گذشته مشترک خود، باعث خودآگاهی و یگانگی بیشتر آنان می‌شود. شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمان‌ها و مکان‌های دیگر به ما کمک می‌کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم که بوده‌ایم و چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم رسیده‌ایم. مطالعه و بررسی گذشته، ارزش و اهمیت میراث فرهنگی را نیز به ما نشان می‌دهد و کمک می‌کند که میراث فرهنگی را به عنوان بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش بدانیم و در حفظ و نگهداری آن کوشا باشیم.

پرسش‌های تشریحی

سؤالات جای خالی (جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.)

۱. رویدادهای تاریخی، مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه دارند. علت و معلولی
۲. رویدادهای تاریخی در نتیجه کنش انسان‌ها با یکدیگر و با پدید آمده‌اند. طبیعت
۳. هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به در گذشته می‌باشد. زندگی اجتماعی
۴. پس از اختراع خط در حدود سال پیش، به تدریج توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصر خویش جلب شد. ۵۰۰۰
۵. از روزگار باستانی ایران به‌ویژه دوره و سنگ‌نوشته‌هایی باقی‌مانده است که نشان از توجه ایرانیان به ثبت وقایع تاریخی دارد. هخامنشیان - ساسانیان

۶. نگارش در زمان ساسانیان را می‌توان نمونه‌ای از دل‌بستگی ایرانیان به نگارش و ضبط حوادث تاریخی دانست. خدای‌نامه (خدای نامک)
۷. پدر علم تاریخ، لقب گرفت. هرودت
۸. به‌دنبال تحولات فکری و علمی که در دوره در اروپا به وقوع پیوست، به تدریج علم تاریخ نیز متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آمد. رنسانس
۹. آخرین مرحله در پژوهش تاریخی می‌باشد. گزارش یافته‌های پژوهش
۱۰. علاوه بر آن‌که هدف پژوهش را مشخص می‌کنند مانع از به بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شوند. پرسش‌ها
۱۱. کار ساده‌ای نیست و مورخان برای انجام این کار، نیازمند روش‌ها و مهارت‌های خاصی هستند. تحلیل و تفسیر اطلاعات
۱۲. تمامی آثار باستانی و تاریخی به‌عنوان منبع محسوب می‌شوند. دست اول (اصلی)
۱۳. مطالعه سرگذشت انسان‌ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی برای تقویت قوه و به حساب می‌آید. شناخت - تفکر

سوالات درست یا نادرست (درستی یا نادرستی عبارتهای زیر را مشخص کنید.)

۱۴. گاهی منظور از گفتن واژه «تاریخ» تعیین روز، ماه و سال است.
۱۵. رویدادهای تاریخی، تکرارپذیر هستند و قابل تجربه نیستند.
رویدادهای تاریخی تکرارپذیر نیستند.
۱۶. انسان در رویدادهای تاریخی نقش محوری و اساسی دارد.
۱۷. بخش عمده مطالب کتاب تاریخ هرودت به شرح جنگ‌های یونان و روم اختصاص دارد.
بخش عمده این کتاب، شرح جنگ‌های یونان و ایران است.
۱۸. تا قرن ۱۹ م. عمده توجه مورخان به بیان حوادث اقتصادی و فرهنگی و شرح حال فرمانروایان بود.
عمده توجه مورخان به بیان حوادث سیاسی و نظامی بود.
۱۹. هر پژوهش باید مسأله تازه‌ای را مورد بررسی قرار دهد و حرف و نظر جدیدی را ارائه دهد.
۲۰. به همه منابع، تحقیقات و آثاری که مدت‌ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول پدید آمده‌اند، منابع دست دوم یا جعلی می‌گویند.
نام دیگر منابع دست دوم، منابع فرعی است.
۲۱. دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته است.
شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی‌باشد.

برقراری ارتباط (ستون سمت راست را به ستون سمت چپ ارتباط دهید. یک یا چند مورد اضافی است.)

۲۲

(آ) مانع از بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش	(۱) گزارش یافته‌های پژوهش
(ب) شباهت کار مورخان به کار کارآگاهان پلیس	(۲) تحلیل و تفسیر اطلاعات
(پ) استخراج نتایج و یافته‌های تحقیق	(۳) انتخاب موضوع
	(۴) شناسایی منابع
	(۵) تدوین پرسش‌های تحقیق

آ ← ۵ ب ← ۲ پ ← ۱

سوالات تشریحی (به سوالات زیر جواب دهید.)

۲۳. دو مورد از معانی واژه تاریخ را بنویسید.

واژه تاریخ دارای معانی مختلفی است. گاهی منظور از آن، مجموعه حوادث و رویدادهایی است که یک فرد یا یک جامعه از سر گذرانده است؛ مانند «تاریخ ایران» که منظور از آن مجموعه حوادثی است که بر سر مردم ایران در زمان گذشته آمده است. گاهی نیز واژه تاریخ در نوشته‌ها و زبان مردم به‌کار می‌رود و منظور از آن علم و روش‌های علمی است که به وسیله آن، رویدادهای گذشته بر اساس شواهد و مدارک مطالعه و تحلیل می‌شود؛ مثلاً تاریخ روابط اقتصادی ایران و هند در دوره اشکانیان.

۲۴. ویژگی‌های رویدادهای تاریخی را بنویسید.

۱- دور از دسترس هستند و قابل مشاهده نیستند و نمی‌توان آن‌ها را به طور مستقیم درک کرد؛ ۲- تکرارناپذیر و غیرقابل تجربه هستند؛ ۳- مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند.

۲۵. رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجه چیست و تمدن، پیامد چه چیزی می‌باشد؟

کنش (عملکرد و اقدام) متقابل انسان‌ها با یکدیگر و با طبیعت. نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام، تمدن، پیامد کنش‌های فردی و جمعی انسان‌ها است.

۲۶. علم تاریخ را تعریف کنید.

علم مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته و بررسی و تحلیل علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان.

۲۷. هدف علم تاریخ بررسی کدام جنبه‌های زندگی اجتماعی انسان است؟

تمامی جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری.

۲۸. قدیمی‌ترین متن تاریخی که تا کنون کشف شده چیست؟

تکه‌ای از سنگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری با قدمت بیش از چهارهزار سال.

۲۹. چه چیزی را در زمان ساسانیان می‌توان نشانی از دل‌بستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی دانست؟

تدوین و نگارش خدای‌نامه (خدای‌نامه).

۳۰. کهن‌ترین و کامل‌ترین اثر تاریخی به‌جای‌مانده از عصر باستان چیست؟

کتاب تاریخ هرودت.

۳۱. رواج و رونق کدام علوم تأثیر مهمی بر گسترش تاریخ در یونان باستان داشته است؟

ادبیات و فلسفه.

۳۲. نام دو تن از مورخان دوران اسلامی را بنویسید.

طبری و بیهقی.

۳۳. تا قرن ۱۹ م. عمده تمرکز مورخان بر چه چیزی بود؟

بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود و به مسائل و موضوعات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، اهمیتی نمی‌دادند.

۳۴. علم تاریخ در چه قرن‌ی در اروپا متحول شد و اساس شیوه نوین علم تاریخ چه بود؟

قرن‌های ۱۶ تا ۱۸ م؛ اساس این شیوه بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان‌پردازی است.

۳۵. ویژگی‌های تاریخ‌نویسی نوین را بیان کنید.

۱- علم تاریخ صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود، بلکه همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته را دربرمی‌گیرد. ۲- صرفاً به نقل و ثبت رویدادهای گذشته بسنده نمی‌کند، بلکه علت‌ها، زمینه‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌نماید.

۳۶. مراحل یک پژوهش تاریخی را به ترتیب بنویسید.

۱- انتخاب موضوع، ۲- تدوین پرسش‌های تحقیق، ۳- شناسایی منابع، ۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات، ۵- تحلیل و تفسیر اطلاعات، ۶- گزارش یافته‌های پژوهش.

۳۷. منابع دست اول یا اصلی چه منابعی است؟ چند مثال ذکر کنید.

همه آثاری که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن نوشته شده‌اند؛ به عبارت دیگر، نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده‌اند و یا این‌که شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند؛ تمامی آثار باستانی و تاریخی شامل بناها، ابزارها، اشیاء، سنگ‌نگاره‌ها و سنگ‌نوشته‌ها، سکه‌ها و ... به‌عنوان منابع دست اول محسوب می‌شوند.

۳۸. گفته شهید استاد مطهری را درباره نظر قرآن راجع به تاریخ بنویسید.

«از نظر قرآن تاریخ بشر و تحولات آن بر طبق یک سلسله سنن و نوامیس صورت می‌گیرد و عزت‌ها، ذلت‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها، خوشبختی‌ها و بدبختی‌های تاریخی، حساب‌های دقیق و منظم دارد و با شناختن آن حساب‌ها و قانون‌ها می‌توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره‌گیری کرد.»

۳۹. چه چیز در رویدادهای تاریخی، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می‌دهد؟

آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها.

۴۰. آگاهی افراد یک جامعه نسبت به گذشته مشترک خود، سبب چه چیزی می‌شود؟

خودآگاهی و یگانگی بیشتر آن‌ها.

۴۱. چه چیز در حفظ موجودیت و هویت ایرانیان، نقش زیادی در طول تاریخ داشته است؟

آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشته خود به همراه زبان فارسی و فرهنگ ایرانی.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۴۲. کدام گزینه نادرست است؟
 (۱) منظور از تاریخ ایران مجموعه‌ی حوادثی است که بر سر مردم ایران اتفاق می‌افتد.
 (۲) واژه‌ی تاریخ دارای معانی مختلفی است.
 (۳) گاهی منظور از تاریخ، تعیین روز، ماه و سال است.
 (۴) رویدادهای تاریخی، قابل مشاهده نیستند.
۴۳. کدام عنصر، نقش محوری در تاریخ دارد؟
 (۱) تقویم زمان (۲) کتاب‌های قدیمی (۳) انسان (۴) طبیعت و مکان
۴۴. پس از چه واقعه‌ای در حدود پنج هزار سال پیش توجه انسان به نگارش و ثبت رویدادهای عصر خویش جلب شد؟
 (۱) اختراع چرخ (۲) کشف آتش (۳) ابداع گاه‌شماری (۴) اختراع خط
۴۵. از روزگار باستانی ایران به‌ویژه دوره‌ی و سنگ‌نوشته‌هایی باقی مانده است که نشان از توجه ایرانیان به ثبت وقایع تاریخی دارد.
 (۱) اشکانیان - ساسانیان (۲) هخامنشیان - ساسانیان (۳) هخامنشیان - اشکانیان (۴) اشکانیان - پیشدادیان
۴۶. تاریخ‌نگاری در مفهوم کامل آن از قرن پیش از میلاد در یونان و با ظهور مورخ بزرگی مانند آغاز شد.
 (۱) چهارم - هرودت (۲) پنجم - راویسون (۳) پنجم - هرودت (۴) چهارم - راویسون
۴۷. رواج و رونق کدام علوم از نظر برخی پژوهشگران تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است؟
 (۱) ادبیات و جغرافیا (۲) جغرافیا و فلسفه (۳) ادبیات و فلسفه (۴) همه‌ی موارد
۴۸. تا قرن میلادی، مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند و توجه چندانی به رویدادهای تاریخی نداشتند.
 (۱) ۱۸ - علل، بررسی آثار و نتایج (۲) ۱۹ - بررسی علل، آثار و نتایج (۳) ۱۹ - گردآوری و تنظیم (۴) ۱۸ - گردآوری و تنظیم
۴۹. توجه به معیارها در کدام مرحله‌ی پژوهش تاریخی باید مورد توجه قرار گیرد؟
 (۱) انتخاب موضوع (۲) تدوین پرسش‌های تحقیق (۳) گردآوری و تنظیم اطلاعات (۴) تحلیل و تفسیر اطلاعات
۵۰. در مرحله‌ی تدوین پرسش‌های تحقیق، پرسش‌ها چه چیزی را باید مشخص کنند؟
 (۱) نتیجه‌ی پژوهش (۲) هدف پژوهش (۳) موضوع پژوهش (۴) همه‌ی موارد
۵۱. محقق در هنگام استفاده از اسناد تاریخی از چه چیزی باید اطمینان حاصل کند؟
 (۱) زمان صدور سند (۲) اصالت سند (۳) موضوع سند (۴) صاحب قانونی سند
۵۲. منابع پژوهش تاریخی را از کدام نظر به دو دسته‌ی اصلی و فرعی (دست اول و دست دوم) تقسیم می‌کنند؟
 (۱) موقعیت جغرافیایی (۲) اهمیت و اعتبار (۳) دوره‌ی زمانی (۴) همه‌ی موارد
۵۳. کدام مورد از فواید و کارکردهای مطالعه‌ی تاریخ نیست؟
 (۱) منبع شناخت و تفکر (۲) تقویت حس میهن‌دوستی (۳) آشنایی با افراد مثبت و منفی تاریخ (۴) بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده
۵۴. مطالعه و بررسی گذشته به ما کمک می‌کند که میراث فرهنگی را به عنوان بخشی از خود بدانیم و در حفظ و نگهداری آن کوشا و سهیم باشیم.
 (۱) سرمایه ملی (۲) هویت و شناسنامه ملی (۳) تاریخ کشور (۴) منابع دست دوم

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۵۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۰ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۶ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۲ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۱ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۷ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۳ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۲ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۸ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۳ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۹ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۵ (۴) (۳) (۲) (۱)

درس اول: کنش‌های ما (آن چه انجام می‌دهیم)

۴- معنادار است: با توجه به معنای کنش خود، آن را انجام می‌دهیم؛ مثلاً دانش‌آموزی که در کلاس دست خود را بالا می‌برد معنای کارش اجازه خواستن از معلم خود است؛ پس معلم باید معنای آن کار و یا کنش را از قبل بداند تا به او پاسخ درست دهد.

کنش ما چه آثار و پیامدهایی دارد؟

هر کنشی پیامدهایی دارد که همیشه وابسته به آگاهی و اراده انسان نیست.

انواع پیامدهای کنش انسان

۱- پیامدهای ارادی: پیامدهایی که به اراده افراد انسانی وابسته است؛ یعنی کنش به کنشگر و یا افراد دیگر وابسته است ولی احتمالی است؛ مثلاً دانش‌آموزی درس می‌خواند؛ پس می‌تواند به پرسش‌های آزمون پاسخ دهد (وابستگی به کنشگر) و از معلم خود نمره بگیرد؛ یعنی معلم به تناسب تلاش او به وی نمره می‌دهد (وابستگی کنش به افراد دیگر).

۲- پیامدهای غیرارادی: کنش‌هایی که به اراده انسان بستگی ندارند بلکه نتیجه طبیعی کنش هستند و قطعی هستند و حتماً انجام می‌شوند؛ مثلاً پنجره کلاس را باز می‌کنید و هوای تازه وارد کلاس می‌شود یا کسی که وضو می‌گیرد دست و صورتش پاکیزه می‌شود.

در بسیاری از موارد آدمیان کنش‌های خود را با توجه به پیامدهای ارادی و غیرارادی آن انجام می‌دهند و از انجام برخی کنش‌ها به دلیل پیامدهای نامطلوب آن‌ها خودداری می‌کنند.

کنش ما انسان‌ها چه ویژگی‌هایی دارد؟

در جهان تمامی مخلوقات کاری انجام می‌دهند؛ مثل این‌که ماه به دور زمین می‌چرخد، ابرها در حرکت هستند، انسان نیز شادی می‌کند، نماز می‌خواند و ... برای فعالیت‌های انسان اسم‌های گوناگونی وجود دارد؛ مانند کار، عمل، فعل، رفتار، کردار و کنش. برای انجام‌دهنده فعالیت نیز اسامی مختلفی مانند کارگر، کارمند، کارگزار، کارفرما و عامل به کار می‌رود.

تعریف کنش

در علوم انسانی به فعالیتی که انسان انجام می‌دهد «کنش» و به انجام‌دهنده آن «کنشگر» می‌گویند.

ویژگی‌های کنش

۱- آگاهانه است: وابسته به آگاهی انسان است و بدون آگاهی انجام نمی‌شود؛ مانند این که کسی که زبانی را نمی‌داند، نمی‌تواند با آن زبان سخن بگوید.

۲- ارادی است: باید اراده و خواست انسان باشد تا کنش انجام شود؛ پس فعالیت‌های غیرارادی انسان مثل داشتن ضربان قلب کنش نیستند چون ارادی نیستند.

۳- هدف‌دار است: فعالیت انسان با قصد و هدف خاصی انجام می‌شود؛ البته ممکن است همیشه به هدف مطلوب نرسد.

تحلیل کنید:

پیامدهای ارادی و غیرارادی هریک از کنش‌های زیر را مشخص کنید.

پیامدهای غیرارادی	پیامدهای ارادی		کنش
	وابسته به اراده دیگری	وابسته به اراده کنشگر	
گردش خون در بدنش افزایش می‌یابد و باعث تندرستی او می‌شود.	دیگران او را تشویق می‌کنند و خوشحال می‌شوند.	در پارک می‌دود.	ورزش کردن
ریه‌های او بیمار می‌شوند و تنفس برایش سخت می‌شود.	شخص بیماری به او اعتراض می‌کند.	سیگار و قلیان می‌کشد.	سیگار و قلیان کشیدن
صورتش سرخ می‌شود.	مخاطب او هم با احترام سخن می‌گوید.	در سخن گفتن سعی می‌کند از کلمات زشت استفاده نکند.	رعایت حیا
از هیجانات عصبی و افزایش ضربان قلب جلوگیری می‌کند.	دیگران او را به خاطر کنترل خود تحسین می‌کنند.	در موقع عصبانیت سکوت می‌کند.	کنترل خشم

پرسش‌های تشریحی

سوالات جای خالی (جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید).

۱. در علوم انسانی به فعالیتی که انسان انجام می‌دهد می‌گویند. کنش
۲. کنش انسان به وابسته است. آگاهی - اراده
۳. پیامدهای کنش انسان قطعی است و حتماً انجام می‌شود ولی پیامدهای کنش انسان احتمالی است. غیرارادی - ارادی
۴. کنش است و می‌توان از هر کنشگری پرسید چرا چنین کاری انجام داده است. معنادار
۵. انسان‌ها بر اساس کنش خود، آن را انجام می‌دهند. معنای

سوالات درست یا نادرست (درستی یا نادرستی عبارتهای زیر را مشخص کنید).

۶. به فعالیت‌های ارادی که انسان انجام می‌دهد، کنش می‌گویند.
 ۷. پیامدهای غیرارادی کنش انسان، قطعی نیست.
 ۸. پیامدهای ارادی کنش انسان، احتمالی است.
 ۹. انسان‌ها نمی‌توانند از انجام برخی کنش‌ها به‌خاطر نامطلوب بودن آن‌ها جلوگیری کنند.
- انسان‌ها به‌خاطر اراده در کنش‌ها می‌توانند از آن‌ها جلوگیری کنند.

برقراری ارتباط (ستون سمت راست را به ستون سمت چپ ارتباط دهید. یک یا چند مورد اضافی است).

آ) فعالیتی که انسان انجام می‌دهد.	۱) ارادی بودن کنش
ب) اگر ما آگاهی خود را نسبت به کلمات و معنای آن‌ها از دست بدهیم، از گفتار باز می‌مانیم.	۲) کنش
پ) ممکن است فردی به کاری آگاه باشد ولی تصمیم به انجام آن نگیرد.	۳) آگاهانه بودن کنش
	۴) معنادار بودن کنش

← آ ۲ ← ب ۳ ← پ ۱

سوالات تشریحی (به سوالات زیر جواب دهید).

۱۱. کنش را تعریف کنید.
۱۲. در علوم انسانی به فعالیتی که انسان انجام دهد، کنش می‌گویند. سه مورد از ویژگی‌های کنش را توضیح دهید.
 - ۱- باید آگاهانه باشد؛ یعنی بدون آگاهی کنش انجام نمی‌شود.
 - ۲- باید ارادی باشد؛ یعنی شاید فردی دارای آگاهی باشد اما تا زمانی که اراده آن کار را نداشته باشد، کنش انجام نمی‌گیرد.
 - ۳- باید هدف‌دار باشد؛ یعنی انسان با قصد و هدف خاصی آن کنش را انجام دهد.
۱۳. کنش آگاهانه را توضیح دهید.
۱۴. کنش آگاهانه بستگی به آگاهی انسان دارد؛ به‌گونه‌ای که بدون آگاهی انجام نمی‌شود؛ مثل فردی که زبان انگلیسی نمی‌داند و نمی‌تواند انگلیسی صحبت کند. «کنش انسان معنادار است» یعنی چه؟ توضیح دهید و مثال بزنید.
۱۵. انسان‌ها با توجه به معنای کنش خود، آن را انجام می‌دهند؛ مثلاً وقتی دانش‌آموزی در کلاس دست خود را بالا می‌آورد، معنای کار او اجازه‌گرفتن از معلم است. انواع پیامدهای کنش انسان را نام برده و با مثال توضیح دهید.
۱۶. پیامدهای کنش یا ارادی هستند یا غیرارادی؛ یعنی یا به‌کنشگر یا به افراد دیگر وابسته است یا وابسته به آن‌ها نیست و غیرارادی پیش می‌آید؛ مثل درس خواندن یک دانش‌آموز که یک کنش ارادی است و یا خیس شدن در زیر باران که غیرارادی است.
۱۷. آیا پیامدهای کنش ارادی انسان فقط به‌کنشگر وابسته است؟ توضیح دهید.
۱۸. خیر؛ به افراد دیگر نیز بستگی دارد و ممکن است واکنشی را به اراده خود انجام دهیم اما نتیجه آن به شخص دیگری وابسته باشد.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱۷. فعالیتی مانند «بسته‌شدن چشم در مواجهه با خطر» چه ویژگی دارد؟
 (۱) نوعی کنش آگاهانه است.
 (۲) نوعی کنش هدف‌دار است.
 (۳) نوعی کنش نیست.
 (۴) نوعی کنش نیست ولی معنادار است.
۱۸. چه عاملی برای انجام یک کنش ضروری است؟
 (۱) آگاهی
 (۲) اراده
 (۳) هدف
 (۴) گزینه‌های (۱) و (۲)
۱۹. چه ویژگی از ویژگی‌های یک کنش جزء ویژگی خاص فعالیت‌های انسان می‌باشد؟
 (۱) آگاهانه بودن
 (۲) ارادی بودن
 (۳) معنادار بودن
 (۴) هدفمند بودن
۲۰. بیماری ریة یک فرد سیگاری از کدام نوع پیامد کنش انسانی است؟
 (۱) پیامد ارادی و وابسته به اراده کنشگر
 (۲) پیامد غیرارادی و قطعی
 (۳) پیامد غیرارادی و غیرقطعی
 (۴) پیامد ارادی و وابسته به اراده دیگری
۲۱. تحسین فردی که خشم خود را کنترل کرده جزء کدام پیامد قرار می‌گیرد؟
 (۱) وابسته به اراده دیگری
 (۲) وابسته به اراده کنشگر
 (۳) وابسته به کیفیت کنش
 (۴) گزینه‌های (۱) و (۲)
۲۲. مثال «شخصی که زبانی را بلد نیست، نمی‌تواند با آن زبان سخن بگوید.» مرتبط با کدام ویژگی کنش است؟
 (۱) اراده
 (۲) هدف
 (۳) آگاهی
 (۴) تأثیر
۲۳. خیس شدن لباس‌هایمان زیر باران جزء کدام نوع پیامدهای کنش انسانی است؟
 (۱) ارادی
 (۲) احتمالی
 (۳) غیرارادی
 (۴) گزینه‌های (۲) و (۳)
۲۴. آیه ۳۸ سوره زمر «آدمی در گروهی عمل خویش است.» با چه موضوعی ارتباط دارد؟
 (۱) ارزش
 (۲) کنش
 (۳) هویت فردی
 (۴) هویت جمعی

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۲۳ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۱ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۲ (۴) (۳) (۲) (۱)

۱۹ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۰ (۴) (۳) (۲) (۱)

۱۷ (۴) (۳) (۲) (۱)

۱۸ (۴) (۳) (۲) (۱)

درس اول: جغرافیا، علمی برای زندگی بهتر

علم جغرافیا

- از قدیمی‌ترین دانش‌های بشری به‌شمار می‌رود.
- علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط است.

واژه جغرافیا

- اولین بار توسط اراتوستن دانشمند یونانی ارائه شد.
- شامل کلمات GEO (زمین) و GRAPHY (ترسیم) است.

تعریف اراتوستن از جغرافیا

مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان

تعریف اکثر جغرافی‌دانان امروزی

آن قسمت از دانش بشری است که به انسان کمک می‌کند با ویژگی‌های طبیعی و انسانی و روابط بین آن‌ها در محیط آشنا شود و از آن‌ها برای بهبود زندگی خود استفاده کند.

ارتباط جغرافیا با سایر رشته‌ها

- با کمک گرفتن از سایر علوم به سؤالاتش پاسخ می‌دهد.
- پلی بین رشته‌های مختلف علوم است.
- علوم طبیعی را به علوم انسانی پیوند می‌دهد.

این روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پیوسته، می‌تواند موجب تغییر شکل مکان شود.

دو عامل مهم در علم جغرافیا: انسان و محیط

- فراهم کردن زمینه‌های تغییر با ورود به محیط
 - تأثیر هوش و استعداد برای تغییر محیط و بهره‌مندی از آن
 - بهره‌گیری از فناوری برای افزایش تأثیر در محیط در دهه‌های اخیر
- عملکردهای انسان در ارتباط با محیط طبیعی**
- درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها
 - نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها

کارکرد جغرافیا

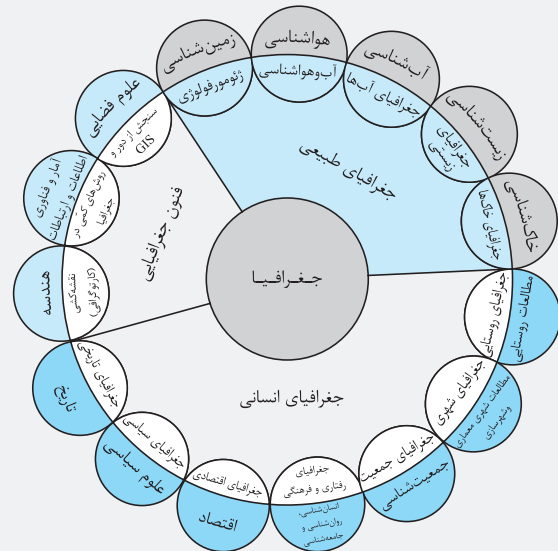
- توان روابط متقابل انسان را با محیط مطالعه و بررسی می‌کند.
- شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیا ممکن نیست.
- علمی برای زندگی بهتر است.

ویژگی‌های کلی نواحی جغرافیایی

- ناحیه کوهستانی: بارندگی ۸۰۰ میلی‌متر، خاک حاصلخیز، محصولات کشاورزی گوناگون، میزان دما ۲۸ - ۷ درجه سانتی‌گراد
- ناحیه جنگلی خزر: بارندگی ۱۲۰۰ میلی‌متر، خاک حاصلخیز، منابع آب فراوان، ساحل زیبای خزر
- ناحیه بیابانی: بارندگی ۵۰ میلی‌متر، اماکن تاریخی متعدد، روزهای آفتابی و درخشان، میزان دما ۴۳ - ۱۰ درجه سانتی‌گراد
- ناحیه شرعی: بارندگی ۵۰ میلی‌متر، رطوبت نسبی ۸۰٪، روزهای آفتابی و شرعی، دریا و تبخیر زیاد

کل‌نگری یا دید ترکیبی در جغرافیا

- ۱- شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی حاصل روابط متقابل انسان و محیط است.
 - ۲- چگونگی شکل‌گیری این محیط‌ها سبب ایجاد دید ترکیبی یا کل‌نگری در جغرافی‌دان برای مطالعه و بررسی موضوعات می‌شود.
 - ۳- دید ترکیبی به جغرافی‌دان کمک می‌کند تا به‌طور همه‌جانبه و جامع، پدیده‌ها را با تمام ویژگی‌هایش در یک مکان مطالعه کند.
- مثال دید ترکیبی:** جغرافی‌دان با هدف توسعه یک شهر به مطالعه همه‌جانبه می‌پردازد و این مسائل را طرح و مطالعه می‌کند:
- نقشه‌خوانی ← تهیه نقشه شهر (برای این‌که دیدی همه‌جانبه داشته باشد).
 - جمعیت‌شناسی ← مطالعه بافت جمعیت شهر (برای آگاهی از زمینه‌های رشد و امکان مهاجرت‌پذیری)
 - آب‌شناسی ← مطالعه میزان منابع آب شهر (برای پیش‌بینی امکان توسعه)

ارتباط بین علوم و فنون مختلف جغرافیا و شاخه‌های آن

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا

- مکان
 - روابط متقابل انسان با محیط
- تعریف مکان:** جا و محل معینی که فعالیت‌های انسان در آن جا انجام می‌شود.
- مصادیق مکان:** خانه، مزرعه، مدرسه و ...
- پدیده‌های مختلفی که در هر مکان وجود دارند**
- بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند.
 - از هم تأثیر می‌گیرند.

پرسش‌های تشریحی

سؤالات جای خالی (جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.)

۱. جغرافیا شامل دو کلمه Geo به معنی و Graphy به معنی می‌باشد. زمین - ترسیم
۲. واژه جغرافیا برای اولین بار توسط دانشمند یونانی ارائه شده است. اراتوستن
۳. جغرافیا علمی است که علوم را به علوم انسانی پیوند می‌دهد. طبیعی
۴. یکی از مهم‌ترین مفاهیم جغرافیا و روابط متقابل انسان با محیط است. مکان
۵. روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری که به صورت پیوسته در مکان جریان دارد، باعث مکان می‌شود. تغییر شکل
۶. انسان به کمک توانسته در محیط تأثیر بسیاری بگذارد. فناوری
۷. انسان و دو عامل مهم در علم جغرافیا هستند. محیط
۸. جغرافیا توان روابط متقابل را با محیط مطالعه می‌کند. انسان
۹. شناخت ظرفیت‌های محیطی بدون دانش ممکن نیست. جغرافیا
۱۰. ناحیه دارای محصولات کشاورزی گوناگون و ناحیه دارای روزهای آفتابی و درخشان می‌باشد. کوهستانی - بیابانی
۱۱. دید به جغرافی دانان کمک می‌کند تا به‌طور همه‌جانبه و جامع پدیده‌ها را در یک مکان مورد مطالعه قرار دهند. ترکیبی
۱۲. جغرافی دان با تهیه شهر دیدی همه‌جانبه به آن پیدا می‌کند. نقشه
۱۳. با مطالعه می‌توان میزان رشد و امکان مهاجرت‌پذیری شهر را حدس زد. بافت جمعیت

سؤالات درست یا نادرست (درستی یا نادرستی عبارتهای زیر را مشخص کنید.)

۱۴. جغرافیا یکی از قدیمی‌ترین دانش‌های بشری است.
۱۵. جغرافیا بدون کمک گرفتن از سایر علوم به سؤالات خود پاسخ می‌دهد.
۱۶. انسان تنها عامل تأثیرگذار در مکان است.
۱۷. محیط طبیعی، مجموعه‌ای متعادل است و با ورود انسان تغییر می‌کند.
۱۸. وقتی انسان برای رفع نیاز خود در محیط تغییر ایجاد می‌کند محیط طبیعی را به محیط جغرافیایی تبدیل می‌کند.
۱۹. عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی فقط جنبه سودجویانه دارد.
۲۰. ناحیه جنگلی خزری دارای خاک حاصلخیز و ناحیه شرجی دارای بارندگی ۵۰ میلی‌متر است.

برقراری ارتباط (ستون سمت راست را به ستون سمت چپ ارتباط دهید. یک یا چند مورد اضافی است.)

۲۱

(آ) علوم اقتصادی و جمعیت‌شناسی به این شاخه از جغرافیا ارتباط دارند.	(۱) فنون جغرافیایی
(ب) زیست‌شناسی و هواشناسی با این شاخه از جغرافیا ارتباط دارند.	(۲) نگاه سودجویانه به طبیعت
(پ) قطع بی‌رویه درختان جنگل برای ساخت ابزار مورد استفاده انسان	(۳) جغرافیای انسانی
(ت) کشاورزی مکانیزه و استفاده از تجهیزات	(۴) جغرافیای طبیعی
	(۵) درک توان‌ها و استفاده از منابع

سؤالات تشریحی (به سؤالات زیر جواب دهید.)

۲۲. واژه جغرافیا برای اولین بار توسط چه کسی ارائه شد؟ او چگونه جغرافیا را تعریف کرد؟
اراتوستن؛ جغرافیا یعنی مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان.
۲۳. ارتباط بین علوم و فنون مختلف جغرافیا را با شاخه‌های آن بیان کنید.
جغرافیای طبیعی ← خاک‌شناسی - آب‌شناسی - هواشناسی - زمین‌شناسی - زیست‌شناسی
جغرافیای انسانی ← علوم سیاسی - تاریخ - جمعیت‌شناسی - اقتصاد - مطالعات روستایی - مطالعات شهری و معماری و شهرسازی - انسان‌شناسی و روان‌شناسی و جامعه‌شناسی
فنون جغرافیایی ← علوم فضایی - آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات - هندسه
۲۴. دو مورد از مهم‌ترین مفاهیم جغرافیا را نام ببرید.
مکان و روابط متقابل انسان با محیط.
۲۵. چگونه یک مکان جغرافیایی تغییر می‌کند؟ توضیح دهید.
در هر مکان پدیده‌های مختلفی بر یکدیگر تأثیر گذاشته و از هم تأثیر می‌پذیرند. این روند به صورت جریانی پیوسته در مکان ادامه دارد و باعث تغییر شکل مکان‌ها می‌شود.
۲۶. چگونه زمینه‌های تغییر در یک محیط طبیعی متعادل ایجاد می‌شود؟
با ورود انسان زمینه‌های تغییر در محیط فراهم می‌شود و انسان، با هوش و استعداد خود با تغییر محیط از آن بهره‌برداری می‌کند.
۲۷. دسترسی انسان به محیط طبیعی چگونه گسترش می‌یابد؟
فناوری‌های جدید در در دهه‌های اخیر به کمک انسان آمده و او را قادر به بهره‌برداری از اعماق زمین کرده است.
۲۸. از عکس «پل طبیعت» در تهران چه نتیجه‌ای درباره روابط متقابل انسان با محیط می‌توان گرفت؟
انسان برای رفع نیازهای خود به تغییر محیط دست می‌زند و در نتیجه محیط طبیعی به محیط جغرافیایی تبدیل می‌شود.
۲۹. عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی چند گونه است؟ نام ببرید.
دو گونه است: ۱- درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها، ۲- نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها.
۳۰. چگونه جغرافیا علمی برای بهتر زندگی کردن است و در این راستا چه مواردی را مطالعه می‌کند؟
جغرافیا توان روابط متقابل انسان را با محیط مطالعه می‌کند و با مطالعه علم جغرافیا می‌توان توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی را شناخت تا بهتر زندگی کرد.
۳۱. چهار گونه نواحی جغرافیایی را نام ببرید و برای هر کدام یک ویژگی بیان کنید.
ناحیه کوهستانی ← محصولات کشاورزی گوناگون - خاک حاصلخیز - بارندگی ۸۰۰ میلی‌متر - میزان دما ۲۸ - ۷ درجه سانتی‌گراد
ناحیه جنگلی خزر ← منابع آب فراوان - بارندگی ۱۲۰۰ میلی‌متر - ساحل زیبای خزر - خاک حاصلخیز
ناحیه بیابانی ← اماکن تاریخی متعدد - روزهای آفتابی و درخشان - بارندگی ۵۰ میلی‌متر - میزان دما ۱۰ - ۱۰ درجه سانتی‌گراد
ناحیه شرجی ← رطوبت نسبی ۸۰٪ - دریا و تبخیر زیاد - بارندگی ۵۰ میلی‌متر - روزهای آفتابی و شرجی
۳۲. چرا جغرافی‌دانان باید دید ترکیبی و کلی‌نگر داشته باشند؟ دید ترکیبی چه کمکی می‌کند؟
چگونگی شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی که حاصل روابط متقابل انسان و محیط است با دید ترکیبی جغرافی‌دان حاصل می‌شود؛ زیرا اجزا و عوامل محیط جغرافیایی در ارتباط با یکدیگر عمل می‌کنند. دید ترکیبی به جغرافی‌دان کمک می‌کند به‌طور همه‌جانبه و جامع پدیده‌ها را با تمام ویژگی‌های آن‌ها در یک مکان مطالعه کند.
۳۳. دید ترکیبی یک جغرافی‌دان را با هدف توسعه یک شهر در سه مورد توضیح دهید.
۱- تهیه نقشه برای دید همه‌جانبه؛ ۲- مطالعه بافت جمعیت شهر و میزان رشد و امکان مهاجرت‌پذیری؛ ۳- مطالعه میزان منابع آب و امکان توسعه شهر.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۳۴. کدام گزینه صحیح نیست؟

- ۱) جغرافیا علم بررسی رابطه متقابل انسان و محیط است.
- ۲) انسان در طول تاریخ تلاش کرده است که ناشناخته‌های جهان هستی را معلوم کند و با استفاده از علوم مختلف وضع زندگی خود را بهبود بخشد.
- ۳) یکی از علومی که به جرئت می‌توان گفت از جدیدترین دانش‌های بشری است جغرافیا است.
- ۴) بین جغرافیا و سایر رشته‌ها ارتباط وجود دارد.

۳۵. کدام گزینه تعریف اراتوستن از جغرافیا می‌باشد؟

- (۱) علم بررسی رابطه متقابل انسان و محیط
- (۲) آن قسمت از دانش بشری که به انسان کمک می‌کند با ویژگی‌های طبیعی و انسانی و روابط بین آن‌ها در محیط آشنا شود.
- (۳) علم مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان
- (۴) علم بررسی رابطه جانداران طبیعت با یکدیگر

۳۶. کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) بین جغرافیا و سایر رشته‌ها ارتباط وجود دارد.
- (۲) برخی جغرافیا را پلی بین رشته‌های مختلف علوم می‌دانند.
- (۳) جغرافیا علوم طبیعی را به علوم انسانی پیوند می‌دهد.
- (۴) واژه جغرافیا اولین بار توسط اراتوستن دانشمند انگلیسی ارائه شد.

۳۷. هواشناسی، خاک‌شناسی و جمعیت‌شناسی به ترتیب در ارتباط با کدام یک از شاخه‌های جغرافیا هستند؟

- (۱) جغرافیای طبیعی - جغرافیای طبیعی - جغرافیای انسانی
- (۲) جغرافیای طبیعی - جغرافیای طبیعی - جغرافیای طبیعی
- (۳) جغرافیای انسانی - جغرافیای طبیعی - جغرافیای انسانی
- (۴) جغرافیای انسانی - جغرافیای انسانی - جغرافیای انسانی

۳۸. روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در مکان به چه شکل ادامه دارد و چه چیز را سبب می‌شود؟

- (۱) ناپیوسته - تغییر شکل مکان (۲) پیوسته - تخریب مکان (۳) پیوسته - تغییر شکل مکان (۴) ناپیوسته - تخریب مکان

۳۹. کدام گزینه صحیح است؟

- (۱) محیط طبیعی، مجموعه‌ای متعادل است.
- (۲) انسان توانایی تغییر محیط طبیعی را ندارد.
- (۳) فناوری جدید از میزان دسترسی انسان به محیط کاسته است.
- (۴) انسان برای رفع نیازهای خود در محیط تغییر ایجاد نمی‌کند.

۴۰. دو عامل مهم در علم جغرافیا چه چیزهایی هستند؟

- (۱) دما و بارش
- (۲) آب و هوا
- (۳) انسان و محیط
- (۴) محیط طبیعی و محیط جغرافیایی

۴۱. عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی چند گونه است؟ کدام گزینه به یک مورد از آن اشاره کرده است؟

- (۱) سه - درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها
- (۲) دو - درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها
- (۳) سه - تخریب محیط طبیعی برای ایجاد تعادل در محیط
- (۴) دو - تخریب محیط طبیعی برای ایجاد تعادل در محیط

۴۲. شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیایی ممکن زیرا

- (۱) است؛ جغرافیا توان روابط متقابل انسان را با محیط بررسی می‌کند.
- (۲) نیست؛ جغرافیا علم مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان است.
- (۳) است؛ جغرافیا علم مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان است.
- (۴) نیست؛ جغرافیا توان روابط متقابل انسان را با محیط بررسی می‌کند.

۴۳. میزان بارندگی در ناحیه جنگلی خزر چند میلی‌متر است؟

- (۱) ۸۰۰ (۲) ۱۲۰۰ (۳) ۵۰ (۴) ۷۰

۴۴. محیط‌های جغرافیایی حاصل چه چیزی می‌باشند؟

- (۱) تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مکان‌ها بر یکدیگر
- (۲) روابط متقابل انسان و محیط
- (۳) تأثیر گیاهان بر محیط طبیعی
- (۴) همه موارد

۴۵. جغرافی‌دان با چه دیدی موضوعات را بررسی می‌کند؟ دلیل آن چیست؟

- (۱) جزئی؛ زیرا اجزا و عوامل محیطی در ارتباط با یکدیگر عمل می‌کنند.
- (۲) ترکیبی؛ زیرا اجزا و عوامل محیطی در ارتباط با یکدیگر عمل می‌کنند.
- (۳) ترکیبی؛ زیرا جغرافیا علمی جامع است.
- (۴) جزئی؛ زیرا جغرافیا علمی جامع است.

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۴۳ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۰ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۷ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۱ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۸ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۵ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۵ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۲ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۹ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۶ (۴) (۳) (۲) (۱)

درس دوم: چگونه تعریف می‌کنیم؟

اقسام تعریف

- **معرف:** مفهومی که می‌خواهیم آن را تعریف کنیم؛ مانند: مستطیل.
- **معرف:** مفاهیمی که به کمک آن‌ها تعریف می‌کنیم؛ مانند: شکل و چهارضلعی.

قواعد تعریف

ارسطو کشف کرد که ما در موقع تعریف کردن قواعد زیر را رعایت می‌کنیم:

۱- **روشن تر بودن معرف از معرف:** مانند شکل و چهارضلعی که مفاهیمی روشن‌تر از مستطیل هستند.

۲- **مرتبط بودن مفاهیم** به‌کار رفته در تعریف (معرف) با معرف؛ مانند این‌که مفاهیم انحنای و رنگ ارتباطی با مفهوم مستطیل ندارد.

۳- استفاده از حداقل یک **مفهوم درونی** در تعریف؛ مانند مفهوم شکل و چهارضلعی که مفاهیم درونی و حقیقت مستطیل هستند.

۴- استفاده از **مفاهیم کلی‌تر** و رسیدن به مفاهیم جزئی‌تر؛ مانند شکل که کلی‌تر از چهارضلعی است و چهارضلعی که کلی‌تر از اضلاع دو به دو موازی است.

۵- مساوی بودن معرف با معرف یا **جامع و مانع بودن تعریف**؛ مانند شکل چهارضلعی که زوایای دو به دو مساوی دارد، برای تعریف مستطیل که هیچ مفهوم دیگری غیر از مستطیل را دربرنمی‌گیرد.

بررسی و نقد

تعاریف زیر را در مورد انسان بررسی و مشخص کنید که در هر تعریف کدام یک از قواعد پنج‌گانه رعایت نشده است:

۱- حیوان سخنگو ← جامع نیست و افرادی را که در تکلم مشکل دارند دربرنمی‌گیرد. ضمن این‌که برخی گونه‌های پرنده‌ها نیز سخنگو هستند و تعریف مانع نیز نیست.

۲- حیوان متفکر ← مفاهیم درونی و ذاتی انسان را دربرمی‌گیرد و تعریف کاملی است.

۳- حیوان ضاحک ← ضاحک، عرض خاص انسان است و یک مفهوم بیرونی محسوب می‌شود.

۴- حیوان راست‌قامت ← راست‌قامت بودن، عرض عام انسان است. این تعریف اعم از انسان است و مثلاً شامل پنگوئن نیز می‌شود.

● علت اصلی مشکل بودن تعریف مفاهیمی مثل زندگی، انسانیت و عدالت، برداشت‌های مختلفی است که انسان‌ها از این مفاهیم دارند.

● رسیدن به تعاریف جامع برای این دسته از مفاهیم نیاز به تسلط بر قواعد منطق، تمرین و تجربه در به‌کارگیری آن‌ها دارد.

اقسام علم در اصطلاح منطق

علم در اصطلاح منطق به دو دسته کلی تقسیم می‌شود:

۱- **تصور:** زمانی که یک مفهوم را در ذهن خود تصور می‌کنیم و مهم نیست که آن مفهوم واقعیت دارد یا ندارد؛ مانند تصور ما از مثلث، مستطیل، درخت و انسان. در این حالت به آن تصور اندیشیده و می‌توانیم بررسی کنیم که آن مفهوم چیست و چه معنایی دارد.

● **تعریف** ← کاری که برای رسیدن به چیستی یک مفهوم یا یک تصور انجام می‌دهیم؛ مثلاً مثلث را با دو مفهوم «شکل» و «سه‌ضلعی» تعریف می‌کنیم.

۲- **تصدیق (قضیه - جمله):** جمله یا قضیه‌ای که در آن حکم و قضاوت وجود دارد؛ مانند «عدد ۴ از عدد ۵ کوچک‌تر است.»

● **استدلال:** تفکر انسان برای رسیدن به یک تصدیق جدید.

فعالیت فکری انسان

۱- روشن کردن تصورات مجهول با اندوخته‌های تصویری ← تعریف

۲- سازماندهی احکام و قضاها برای رسیدن به نتایج جدید ← استدلال

نکته: تمامی مباحث علم منطق در تشریح تعریف یا استدلال است و خطا هم در همین دو کار رخ می‌دهد.

نکته: ابونصر محمد فارابی اولین کسی بود که تقسیم‌بندی علم به تصور و تصدیق را بیان کرد. این تفکیک، مورد قبول حکیمان و منطق‌دانان پس از وی قرار گرفت.

● **هدف منطق** ← شیوه درست اندیشیدن، درست تعریف کردن و درست استدلال کردن را نشان می‌دهد.

روش‌های تعریف یک مفهوم

- گاهی نمونه و مصادق خارجی آن را به فرد نشان می‌دهیم؛ مثل نشان دادن لوح فشرده به شخصی که آن را نمی‌شناسد.

- راه دیگر این است که با استفاده از قواعد تفکر و به کمک مفاهیم شناخته‌شده به مفهوم جدید برسیم.

نکته: تعریف کردن، به مراحل اولیه زندگی اختصاص ندارد بلکه تا آخر عمر، ما از این توانایی ذهنی استفاده می‌کنیم.

سؤالات کتاب درسی

- اگر بخواهید مفاهیمی مثل «آب»، «مثلث» و «خانواده» را برای افرادی تعریف کنید از چه مفاهیمی و چگونه استفاده می‌کنید؟ تعریف‌های خود را با تعریف‌های دوستانتان مقایسه کنید و نقاط قوت و ضعف هر کدام را بنویسید.
برای تعریف هر مفهومی از مفاهیم کلی‌تر شروع می‌کنیم و طوری آن را تعریف می‌کنیم که تمام مصادیق آن مفهوم را تعریف کند ولی مانع مصادیق دیگر شود تا تعریف کاملی داشته باشیم. بعضی تعاریف شما ممکن است شبیه به موارد زیر باشد:
آب: سیالی بی‌رنگ که تشنگی را برطرف می‌کند. مایهٔ حیات و زندگی موجودات است. جسم سیالی با فرمول شیمیایی H_2O است.
مثلث: شکلی سه‌ضلعی که سه ارتفاع دارد و مجموع زوایای آن 180° درجه است.
خانواده: نهاد اجتماعی و گروه جاننداری که شامل زوج و احتمالاً فرزند یا فرزندان است.
- به نظر شما تعریف‌های زیر درست‌اند یا غلط؟ چرا؟ نتیجهٔ بررسی را با دبیر خود در کلاس در میان بگذارید.
(آ) مربع شکلی است که چهار ضلع مساوی دارد.
این تعریف مانع مفاهیم دیگر نیست (اعم است)؛ مثلاً لوزی را هم دربردارد.
(ب) ستاره کره‌ای است که در مرکز یک منظومه است.
این تعریف جامع همهٔ مفاهیم نیست (اخص است)؛ یعنی شامل همهٔ ستارگان نمی‌شود.
(پ) مثلث شکلی است که سه زاویه و سه ارتفاع دارد.
این تعریف درست است اما می‌توانست به جای سه زاویه و سه ارتفاع از سه‌ضلعی نیز استفاده کند (حد تام).
- از بعضی اعضای خانوادهٔ خود تعریف مفاهیمی مثل آب، زمین، عدد ۴ و مثلث را بپرسید و تعریف آن‌ها را یادداشت کنید و نکته‌های درست و غلط آن‌ها را شناسایی نمایید و با شرایط یک تعریف درست تطبیق دهید.
به عهدهٔ دانش‌آموزان.

پرسش‌های تشریحی

سؤالات جای خالی (جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.)

- جمله یا قضیه‌ای که در آن حکم و قضاوت وجود دارد نام دارد. تصدیق
- وقتی انسان تصورات مجهول را با اندوخته‌های تصویری‌اش روشن می‌کند آن را می‌کند. تعریف
- انسان برای رسیدن به حکم یک قضیه یا تصدیق می‌کند. استدلال
- تمامی مباحث علم منطق در تشریح و است و خطا هم در همین دو کار رخ می‌دهد. تعریف - استدلال
- مفهومی که می‌خواهیم آن را تعریف کنیم است و مفاهیمی که به کمک آن‌ها تعریف می‌کنیم است. معرّف - معرّف

سؤالات درست یا نادرست (درستی یا نادرستی عبارت‌های زیر را مشخص کنید.)

- فکر کردن، ذاتی انسان نیست.
- فکر کردن، ذاتی انسان است.
- کاری که برای رسیدن به چیستی یک مفهوم یا تصور انجام می‌دهیم، استدلال نام دارد.
- کاری که برای رسیدن به چیستی یک مفهوم یا تصور انجام می‌دهیم، تعریف نام دارد.
- مباحث علم منطق در تعریف و استدلال خلاصه می‌شود و خطا در این دو کار رخ نمی‌دهد.
- مباحث علم منطق در تعریف و استدلال خلاصه می‌شود و خطا در این دو کار رخ می‌دهد.
- مفهوم شکل و سه‌ضلعی، جزء حقیقت و ماهیت مثلث هستند.
- برای تعریف یک مفهوم مجهول، از مفاهیم شناخته‌شده کمک می‌گیریم.
- تعریف کردن، اختصاص به مفاهیم اولیهٔ زندگی دارد و ما در تمام عمر از آن استفاده نمی‌کنیم.
- تعریف کردن، اختصاص به مفاهیم اولیهٔ زندگی دارد و ما در تمام عمر از آن استفاده می‌کنیم.

برقراری ارتباط ستون سمت راست را به ستون سمت چپ ارتباط دهید. (یک یا چند مورد اضافی است).

۱۲.

(۱) استدلال	آ) کاری که برای رسیدن به چستی یک مفهوم یا تصور انجام می‌دهیم.
(۲) معرّف	ب) احکام و قضایا را به گونه‌ای سازماندهی می‌کنیم که به نتایج جدید برسیم.
(۳) تعریف	پ) مفهومی که می‌خواهیم آن را تعریف کنیم.
(۴) معرّف	ت) مفهومی که به کمک آن تعریف می‌کنیم.
(۵) تصور	

آ ← ۳ ب ← ۱ پ ← ۴ ت ← ۲

سؤالات تشریحی (به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید).

۱۳. علم در اصطلاح منطق چند نوع است؟ نام ببرید.
دو نوع: تصور و تصدیق
۱۴. برای هر کدام از مفاهیم تصور و تصدیق دو مثال بزنید.
تصور: درخت، انسان. / تصدیق: عدد ۴ از ۵ کوچک‌تر است. زمین به دور خورشید می‌چرخد.
۱۵. این عبارت توضیح کدام مفهوم است؟ «انسان برای رسیدن به یک تصدیق جدید باید فکر کند»
استدلال
۱۶. این عبارت توضیح کدام مفهوم است؟ «انسان تصورات مجهول را با اندوخته‌های تصویری‌اش روشن می‌کند»
تصور

سؤالات تشریحی (به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید).

۱۷. مفهوم تصور را در علم منطق توضیح دهید.
۱۸. مفهومی را در ذهن خود تصور می‌کنیم که مهم نیست واقعیت دارد یا نه. در این حالت باید به آن موضوع بیندیشیم و از معنا و چستی آن بپرسیم.
۱۸. مفهوم تصدیق را در علم منطق توضیح دهید.
جمله یا قضیه‌ای که در آن حکم و قضاوت وجود دارد.
۱۹. مفهوم تعریف را توضیح دهید.
کاری که برای رسیدن به چستی یک مفهوم یا یک تصور انجام می‌دهیم.
۲۰. هدف علم منطق چیست؟ توضیح دهید.
شیوه درست تعریف کردن و درست استدلال کردن را نشان می‌دهد.
۲۱. دو راه برای تعریف کردن یک مفهوم وجود دارد. آن‌ها را توضیح دهید.
یک راه این‌که نمونه و مصداق خارجی آن را به فرد نشان دهیم و راه دیگر استفاده از مفاهیم شناخته‌شده و تفکر است.
۲۲. معرّف و معرّف را توضیح دهید.
مفهومی که می‌خواهیم آن را تعریف کنیم ← معرّف / مفاهیمی که به کمک آن‌ها تعریف می‌کنیم ← معرّف
۲۳. سه مورد از قواعد تعریف را بنویسید.
روشن تر بودن معرّف از معرّف، مرتبط بودن مفاهیم معرّف با معرّف، استفاده از مفاهیم کلی تر و ...
۲۴. اگر در تعریف مستطیل از مفاهیم رنگ و اندازه استفاده کنیم، کدام یک از قواعد را رعایت نکرده‌ایم؟
قاعده مرتبط بودن مفاهیم به‌کاررفته در تعریف با معرّف را رعایت نکرده‌ایم.
۲۵. جامع و مانع بودن در تعریف یک مفهوم چیست؟ توضیح دهید.
یعنی معرّف تمام افراد و مصادیق معرّف را دربرگیرد (جامع باشد) و هیچ یک از مفاهیم و مصادیقی را که در معرّف نمی‌گنجد، دارا نباشد (مانع باشد).

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۲۶. پاسخ به سؤال «مثلث چیست؟» چه نام دارد؟
 (۱) مفهوم (۲) تصور (۳) تصدیق (۴) تعریف
۲۷. اگر در جمله‌ای مانند «جهان طبیعت همواره در تغییر است» برای رسیدن به یک قضیه جدید تفکر کنیم این حالت از تفکر را چه می‌نامند؟
 (۱) رسیدن به یک تصدیق جدید (۲) استدلال (۳) تعریف (۴) مفهوم‌سازی
۲۸. در تعریف «مستطیل» وقتی از کلمه «چهارضلعی» استفاده می‌کنیم به ترتیب به «مستطیل» و «چهارضلعی» در علم منطق چه می‌گوییم؟
 (۱) معرّف - معرّف (۲) معرّف - معرّف (۳) معرّف - معرّف (۴) معرّف - معرّف
۲۹. دروازه ورود به هر علم چیست؟
 (۱) شناخت معرّف‌های آن علم (۲) آشنایی و تعریف اصطلاحات و مفاهیم مخصوص آن علم (۳) شناخت معرّف‌های آن علم (۴) همه موارد
۳۰. کدام‌یک از موارد زیر جزء قواعد تعریف نمی‌باشد؟
 (۱) در ترکیب مفاهیم و تصورات به‌طور طبیعی چنان عمل کنیم که از مفاهیم و کلمات جزئی شروع کنیم و به مفاهیم کلی‌تر و عام‌تر برسیم.
 (۲) تعریف باید به گونه‌ای باشد که به‌طور کامل همه افراد و مصادیق مجهول را دربرگیرد نه این‌که فقط بعضی از مصادیق مجهول را شامل شود.
 (۳) تعریف باید به گونه‌ای باشد که افراد و مصادیق بی‌ارتباط را دربرنگیرد یعنی تعریف ما باید جامع و مانع باشد.
 (۴) از مفاهیم و کلماتی در تعریف استفاده کنیم که برای مخاطب روشن باشد هرچند این مخاطب خودمان باشیم.
۳۱. مفهوم «شکل» برای تعریف «مستطیل» کدام است؟
 (۱) جامع نیست، مانع است. (۲) هم جامع است هم مانع. (۳) نه جامع است نه مانع. (۴) جامع است، مانع نیست.
۳۲. اگر فعل را به «کلمه‌ای که بر انجام دادن کار در گذشته یا حال یا آینده دلالت دارد» تعریف کنیم، کدام شرط تعریف رعایت نشده و تعریف انسان به «حیوان هنرمند» چگونه است؟
 (۱) معرّف نباید اعم از معرّف باشد - جامع (۲) معرّف نباید اخص از معرّف باشد - جامع
 (۳) معرّف نباید اعم از معرّف باشد - غیرجامع (۴) معرّف نباید اخص از معرّف باشد - غیرجامع
۳۳. کدام تعریف، مانع دخول اغیار است؟
 (۱) شکل محدود به چهار ضلع مساوی در تعریف لوزی. (۲) شکل محدود به چهار ضلع مساوی در تعریف مربع.
 (۳) شکل محدود به سه ضلع در تعریف مثلث. (۴) شکلی که محیط آن منحنی است در تعریف دایره.
۳۴. در تعریف مفاهیمی مثل «کشور» و «زندگی» همیشه با مشکلاتی برخورد می‌کنیم. بروز این مشکلات به چه دلیل است؟
 (۱) پیچیدگی این مفاهیم (۲) برداشت‌های مختلف انسان‌ها از این مفاهیم
 (۳) سادگی این مفاهیم (۴) گزینه‌های (۱) و (۲)
۳۵. آن‌چه علم منطق در بخش تعریف بر عهده دارد است و در یک تعریف باید از روشن‌تر باشد.
 (۱) بیان تعریف هر شیء - معرّف - معرّف (۲) تبیین قواعد پنج‌گانه تعریف - معرّف - معرّف
 (۳) تبیین قواعد پنج‌گانه تعریف - معرّف - معرّف (۴) بیان تعریف هر شیء - معرّف - معرّف
۳۶. در تعریف به‌طور از کلمات شروع می‌کنیم و به مفاهیم می‌رسیم.
 (۱) طبیعی - جزئی - کلی (۲) طبیعی - کلی - جزئی
 (۳) کلی - جزئی - کلی (۴) کلی - کلی - جزئی

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۳۵ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۶ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۲ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۳ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۹ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۰ (۴) (۳) (۲) (۱)

۳۱ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۶ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۷ (۴) (۳) (۲) (۱)

۲۸ (۴) (۳) (۲) (۱)